

**Др Василије Драгосављевић\***

научни сарадник

Историјски институт Београд

## **ОРГАНИЗАЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАЦИОНАЛИСТА У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ (1921-1929)**

**Апстракт:** У овом раду приказано је политичко деловање Организације југословенских националиста (ОРЈУНА) на подручију Јужне Србије у периоду 1921-1929 г. Реконструисан је процес изградње организационе структуре ОРЈУНЕ у Јужној Србији као и идеолошка мотивација и дневнополитичка пракса њеног чланства на овом подручију. Централну тему рада представља однос ОРЈУНЕ према терористичким организацијама - Косовском комитету и Унутрашњој револуционарној организацији (ВМРО) и претензијама суседних земаља, у првом реду Италије, Бугарске и Албаније, на територију Јужне Србије. Посебна пажња посвећена је деловању орјунашке милиције (тзв Акционих одреда) и сукобима ове паравојне формације са албанским сепаратистима - качацима и присталицама Џемијета. Детаљно је анализирана идеолошка позадина пропагандног рада јужносрбијанске ОРЈУНЕ усмереног ка придобијању активиста ВМРО и бугарских владајућих кругова за концепт уједињења свих Јужних Словена. Поред тога приказан је пропагандни рад ОРЈУНЕ међу славенофоним становништвом Егејске Македоније као и експанзионистички планови на рачун Грчке и Албаније.

**Кључне речи:** Организација југословенских националиста, Јужна Србија, интегрално југословенство, Велика Југославија, Акциони одреди, ВМРО, Косовски комитет, терор, сепаратизам, експанзионизам.

\*

Организација југословенских националиста (ОРЈУНА) основана је 23. марта 1921 г. у Сплиту. Њени оснивачи долазили су из редова предратне Југословенске националистичке омладине – кровне организације која је окупљала идеолошки шаренолике групе, удружења и појединце који су се залагали за идеју интегралног југословенства. Настала у периоду када се нова југословенска држава нашла пред многим изазовима – територијалним претензијама суседа, сепаратистичким покретима и

---

\*v.dragosavljevic@yahoo.com

сукобима између присталица централизма и федерализма ОРЈУНА је била осмишљена као браник националног и државног унитаризма, чувар територијалног интегритета и заступник југословенског етничког елемента који се након Версајског мира нашао ван граница Краљевине СХС.<sup>1</sup> Вођено овим циљевима вођство ОРЈУНЕ је, ослањајући се на идејна решења из иностранства осмислило јединствен идеолошки систем и специфичну политичку праксу који нису имали пандан на југословенским просторима. У периоду 1921-1923 г. ОРЈУНА је створила низ подружница широм Краљевине СХС. Најача упоришта покрета налазила су се у Далмацији, Словенији и Војводини док су организације у Хрватској, Македонији, БиХ и Србији биле слабије развијене.<sup>2</sup> Покрет је био организован на нивоу месних и обласних (покрајинских) одбора. На челу организације налазио се Централни/Главни одбор а као извршни орган Централног одбора устројен је Директоријум од седам чланова са средиштем у Сплиту. Председник Централног одбора био је уједно и на челу Директоријума и представљао је вођу целог покрета. Ова организациона шема услед низа околности никада није у потпуности спроведена. У пракси су шефови Обласних (покрајинских) одбора наступали самостално мало се базирајући на упутства Централног одбора и Директоријума. Најистакнутија личност ОРЈУНЕ Љубо Леонтић – председник Директоријума у периоду 1923-1927 г. био је више симбол јединства организације него ли ефективни вођа.<sup>3</sup> Након 1925 г. услед турбулентних догађаја на политичкој сцени и унутрашњих сукоба започиње процес постепене дезинтеграције орјунашког покрета. Измењене унутрашње политичке околности, притисци власти и сукоби између Директоријума и вођа Обласних одбора резултирали су масовним осипањем чланства и гашењем великог дела месних подружница покрета. Након Леонтићевог напуштања ОРЈУНЕ 1927 г. извршена је организациона реформа – основан је Генерални секретаријат на челу са Миодрагом Димитријевићем и централа покрета је пребачена у Београд.<sup>4</sup> У периоду 1927-1929 г. ново вођство није успело да наметне свој ауторитет у преосталим упориштима покрета (Словенија, Београд и Јужна Србија) тако да је ОРЈУНА дочекала шестојануарски Манифест и слом југословенског парламентаризма у стању дубоког идеолошког и организационог превирања.

Темпо и степен развоја орјунашке организације у Јужној Србији био је условљен низом специфичних етничких, политичких и друштвено-економских прилика који су владали на овом подручју Краљевине СХС.

<sup>1</sup> Младен Ђорђевић, Организација југословенских националиста (ОРЈУНА), *НСПМ* Vol. XII бр 1-4, Београд 2006, стр. 188-193

<sup>2</sup> Бранислав Глигоријевић, Организација југословенских националиста (ОРЈУНА), *Историја 20. века: Зборник радова V*, Београд 1963, 326-331.

<sup>3</sup> Исто, 333-338.

<sup>4</sup> Ђорђевић, н. д., 202-207

Као рубна провинција Османске империје Јужна Србија је почетком 20 в. запала у анархично стање проузроковано нестабилношћу и неспособношћу турске управе као и деловањем парамилитаристичких одреда српске, бугарске и грчке државе које су претендовале да остваре максималистичке националне захтеве на рачун умирућег царства. Након Балканских ратова ово подручје дошло је под контролу Краљевине Србије али је избијање Првог светског рата онемогућило потпуну интеграцију ових територија у састав српске државе. Присуство значајног броја непријатељски насројеног албанског, муслиманског и пробугарски опредељеног становништва као и ратне прилике онемогућиле су пуну имплементацију уставног поретка и успостављање ауторитета државних органа тако да је на тој територији наставио да егзистира бандитизам (оличен у тзв качачком покрету<sup>5</sup>), полуфеудални систем<sup>6</sup> и политички мотивисано насиље активиста ВМРО.<sup>7</sup> Крај Првог светског рата и успостављање Краљевине СХС нису донели преко потребан мир и политичку стабилност у Јужној Србији. Под патронатом Италије бугарски максималисти окупљени око ВМРО и албански качаци у организовани у оквиру Косовског комитета наставили су оружану борбу против Краљевине СХС<sup>8</sup> у којој су уживали политичку и логистичку подршку црногорских и хрватских сепаратиста<sup>9</sup> као и Коминтерне и Комунистичке

---

<sup>5</sup> Качачки покрет представљао је део политичког легата Османског царства тј бизарну комбинацију, криминалаца, пљачкаша, кријумчара и економски мотивисаног отпора албанских феудалаца према секуларној правној држави. Након стварања Косовског комитета 1918 г. овај феномен добио је своју политичку подлогу – идеју о стварању Велике Албаније. Види - Димитар Тасић, *Рат после рата: Војска краљевине СХС на Косову и Метохији и Македонији 1918-1920*, Београд 2008, 229-231.

<sup>6</sup> И ако је феудални поредак званично укинут 1919 г. он је практично наставио да егзистира кроз институцију тзв хака тј ренте који су корисници земљишних поседа наставили да плаћају муслиманским земљопоседницима. Види – Богумил Храбак, *Цемијет: Организација Муслимана Македоније, Косова, Метохије и Санџака 1918-1928*, Београд 2003, 293-296.

<sup>7</sup> Од свог оснивања 1893 до 20-их година 20. в. ВМРО је прошла кроз више идеолошких трансформација - од револуционарног ослободилачког покрета македонских Словена, преко борбе за аутономију Македоније унутар југословенске државе све до криминалне терористичке организације у служби бугарских максималиста и фашистичке Италије. За више информација о историјату и деловању ВМРО види – Ђорђе Васиљевић, *ВМРО и Србија 1893-1934*, Београд 1992.

<sup>8</sup> У новембру 1920 г. потписан је први (а 1922 г. и други) званични споразум између Александар Протогера и Хасана Приштине о сарадњи ВМРО и Косовског комитета (мада је у пракси та сарадња постојала још од времена бугарске окупације Јужне Србије), Види - Владан Јовановић, *Југословенска држава и Јужна Србија 1918-1929: Македонија, Санџак, Косово и Метохија у Краљевини СХС*, Београд 2002, 175.

<sup>9</sup> Тасић, н. д., 188-189, 210.

партије Југославије.<sup>10</sup> Њихови активисти нападали су снаге безбедности, државне институције и локално становништво лојално југословенским властима.<sup>11</sup> Државни апарат одговорио је на ове нападе ојачавањем војних и жандармеријских посада као и формирањем специјалних потерних одељења – паравојних јединица састављених од четника и добровољаца. Ове мере дале су половичне резултате. Ратовима изморена српска војска и жандармерија (које су чиниле костур снага безбедности Краљевине СХС) услед малобројности кадра<sup>12</sup> и недостатка ратног материјала нису успевале да у потпуности обезбеде гранично подручје нити сузбију побуне.<sup>13</sup> Потерна одељења састављена од четника и руских емиграната тзв врангеловаца служила су се бруталним методама које су компромитовале концепт правне државе, док су добровољачке јединице састављене од локалног српског становништва и црногорских колониста често користиле прилику да изравнају предратне рачуне са албанским и пробугарски оријентисаним становништвом изазивајући на тај начин нове сукобе.<sup>14</sup> Тешку безбедносну ситуацију Јужне Србије додатно је компликовала политичка нестабилност нове државе и сукоб између две водеће политичке партије - Народне радикалне странке (НРС) и Југословенске демократске странке (ЈДС).<sup>15</sup> Борећи се за доминацију представници обе партије нису се устручавали да доведу у питање виталне интересе државе на овом простору. Тако је НРС сарађивала са Џемијетом, који се сматрао за политичко крило качачког

<sup>10</sup> На изборима са привремено народно представништво ВМРО је преко својих активиста на терену агитовала (вршила терор) за листу КПЈ која је остварила завидан резултат и освојила 15 посланичких места. Види – Јовановић, н. д., 171-172. Поред овог случаја у документима је забележено да је ВМРО у више наврата добијала материјалну и логистичку помоћ од СССР и Коминтерне као и да су у редовима македноствујушчких биле присутне бољшевичке идеје и методе. Види – Тасић, н. д., 143, 203.

<sup>11</sup> У периоду 1919-1934 г. активисти ВМРО извршили су 467 тешких кривичних дела као што су убиства, постављање бомби, отмице, силовања, сакаћење и пљачка. У сукобима са ВМРО погинуло је 185 припадника војске и жандармерије, 253 цивила а сами македноствујушчи изгубили су 268 бораца. Види - Тасић, н. д., 223-227.

<sup>12</sup> Примера ради у косовском округу на 200 000 становника службовало је свега 380 жандара а слична ситуација је била и у већини округа Јужне Србије. Види - Тасић, н. д., 258-259.

<sup>13</sup> Качачки вођа Азим Бејта подигао је 1919 г. побуну у Дреници која се повремено преливала и на околне срезове. Са војском чији је број варирао од 400 до 2000 бораца Бејта је све до 1924 г. измицао свим потерама југословенских снага безбедности. Комитацки војвода Коста Јовановић (рenegат из српске војске који се током Првог светског рата прикључио Бугарима) претио је отмицама породица представницима војних и цивилних власти у Скопљу и јавно се хвалио да преко границе може у сваком часу да преведе чету са све војном музиком. Види - Тасић, н. д., 196.

<sup>14</sup> Тасић, н. д., 97, 102-103, 111, 231-232, 236, 258, 387, 426.

<sup>15</sup> Јовановић, н. д., 163-165.

покрета,<sup>16</sup> док су срески начелници из редова ЈДС саботирали истраге против чланова ВМРО не желећи да изгубе популарност међу пробугарски оријентисаним становништвом.<sup>17</sup> Међу чиновништвом које је постављано по партијском кључу цветала је корупција и злоупотреба положаја.<sup>18</sup> Поред безбедносног и политичког фактора ситуацију у Јужној Србији додатно су компликовали специфични локални друштвени обичаји попут крвне освете и третирања пљачке као легитимне гране привређивања.<sup>19</sup> Сви наведени фактори – оружане побуне, терористички и пљачкашки напади, политички атентати, партократија, криминал и општа културна и економска заосталост сплели су се у неразмрсиво крваво клупко на територији Јужне Србије која је стекла незавидну репутацију “југословенског Сибира”<sup>20</sup> тј кажњеничке колоније у коју се по казни упућују недисциплиновани елементи из редова снага безбедности и чиновништва.<sup>21</sup>

У горе описаним условима почетком 1922 г. ОРЈУНА је почела да формира своје прве подружнице у Јужној Србији. Најачи корен орјунашка организација је ухватила у Косовској Митровици, Приштини, Лесковцу, Врању, Скопљу, Кичеву и Битољу.<sup>22</sup> Као и у остатку Краљевине СХС већину чланства ОРЈУНЕ у Јужној Србији чинили су интелектуалци, учитељи, адвокати, новинари, државни чиновници као и политички неофити студенти и средњошколци. И ако је генерално представљала градски феномен ОРЈУНА је у Јужној Србији успела да успостави своје организације и у сеоским срединама.<sup>23</sup> Још једну од специфичности јужносрбијанске ОРЈУНЕ представљао је њен надстраначки и по чланству чисто хришћански карактер. Иако је начелно била конципирана као надстраначка организација која је у политичкој арени давала подршку свим „државотворним странкама“ (тј оним које су стајале на позицијама бескомпромисног националног и државног унитаризма) у пракси ОРЈУНА се налазила у некој врсти политичке симбиозе са ЈДС чији је лидер Светозар Прибићевић био један од главних заговорника идеје интегралног југословенства. Блиски односи вођства ОРЈУНЕ са Прибићевићем и ЈДС често су доводили до сукоба са властима и до унутрашњих конфликта унутар редова југословенских националиста међу којима је било и доста чланова НРС и Земљорадничког савеза (ЗС). На терену

<sup>16</sup> Храбак, н. д., 104-108, 249-269.

<sup>17</sup> Тасић, н. д., 113, 210, 223, 261, 424; Јовановић, н.д., 184.

<sup>18</sup> Јовановић, н.д., 201-205.

<sup>19</sup> Тасић, н. д., 245.

<sup>20</sup> Види - Драгиша Васић, *Два месеца у југословенском Сибиру*, Београд 1990.

<sup>21</sup> Тасић, н. д., 452.

<sup>22</sup> Глигоријевић, н. д., 330; Ђорђевић, н. д., 193-194.

<sup>23</sup> Аноним, „Годишња скупштина Ор. Ју. На. Лесковац,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 6, 3. 4. 1927; Аноним, „Величанствени збор Орјунаша у Печењевцу,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 7-8, 24. 4. 1927.

Јужне Србије где је албанско, муслиманско и пробугарски оријентисано словенско становништво било чврсто окупљено око својих политичких организација – Џемијета, Југословенске муслиманске организације (ЈМО) и ВМРО орјунаши нису себи могли да допусте луксуз унутрашњег политичког партикуларизма тако да су у редовима јужносрбијанске ОРЈУНЕ складно сарађивали чланови НРС, ЈДС И СЗ што је представљало егземплар у политичкој пракси ове организације. Вођа (комесар) јужносрбијанске ОРЈУНЕ Милош Радојловић долазио из редова НРС док је командант Акционих одреда Коста Миловановић Пећанац био најистакнутији функционер ЈДС на просторима Јужне Србије. У складу са овом поставком јужносрбијанске ОРЈУНА је на општинским и парламентарним изборима подједнако пружала подршку листама НРС и ЈДС и вршила терор над присталицама Џемијета, ЈМО, КПЈ и ВМРО.<sup>24</sup> Истовремено вођство ОРЈУНЕ је на унутрашњем плану промовисало политику толеранције и сарадње критикујући поделу на „доморце“ (домицијално становништво Јужне Србије) и „куфераше“ (државне чиновнике и колонисте који су се населили Јужној Србији после 1918 г.). ОРЈУНА је упозоравала да од ових подела корист имају само несловенски и антидржавни елементи и да њихово постојање и продубљивање доводи у питање опстанак југословенске државе на овом простору.<sup>25</sup> У појединим чланцима орјунашких гласила аутори су били склони да признају да постоје објективни разлози за незадовољство становништва Јужне Србије, попут тешке безбедносне ситуације, лоше пуне инфраструктуре, мањка школа и болница, раширене партократије и корупције али су наглашавали свој закључак да велики део одговорности за овакво стање сноси управо локално становништво које још увек размишља у анахроним националним и политичким оквирима и одбија да прихвати политику бескомпромисног југословенског националног и државног унитаризма коју промовише ОРЈУНА.<sup>26</sup>

Ради вршења пропаганде ОРЈУНА је на подрушју Јужне Србије покренула два листа. Лист *Јужна Звезда* покренуо је у Битољу 1922 г. Спасоје Хаџи Поповић<sup>27</sup> наставник, новинар и познати национални радник. Друго

<sup>24</sup> Глигоријевић, н.д., 364.

<sup>25</sup> Аноним, „Синовима нашег Југа,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 1, 11. фебруар 1927.

<sup>26</sup> Аноним, „Синовима нашег Југа,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 6, 3. април 1927.

<sup>27</sup> Спасоје Хаџи Поповић (1882-1926) потомак српске свештеничке породице из села Буф код Лерина у Егејској Македонији. Похађао српску основну школу и гимназију у Битољу а касније учитељску школу у Алексинцу и као државни питомац завршио студије у Француској. Пре и после Балканских ратова службовао је као учитељ у низу места широм Јужне Србије. Након I Светског рата постављен је за школског надзорника у Битољу где је основао локалну подружницу ОРЈУНЕ и покренуо лист *Јужна Звезда*. Као истакнути орјунаш и промотер идеологије интегралног југословенства

орјунашко гласило на простору Старе Србије, лист *Југославија* покренут је 1927 г. у Скопљу које је било и ценар обласног одбора ОРЈУНЕ. Овај лист покренуо је и уређивао Добрица Веселиновић-Петровић у периоду 1927-1928 г. Орјунашка штампа је од почетка за тешко стање у Јужној Србији оптуживала фашистичку Италију која је према њеној оцени била главни непријатељ Краљевине СХС. Фашистичка милиција спроводила је терор и асимилацију Словенаца и Хрвата у Трсту, Истри, Ријеци и Далмацији. Италијанска војска помагала је аустрјски Хајмвер који је водио репресивну политику према словеначкој мањини у Корушкој и снабдевала је оружјем антијугословенске ревизионистичке режиме у Мађарској и Бугарској као и ВМРО и Косовски комитет.<sup>28</sup> Према орјунашима, Италија је, опкољавајући Краљевину СХС и ометајући процес уједињења свих југословена, заправо играла улогу коју је Аустро-Угарска имала у предратном периоду. У складу са овом поставком орјунаши су тумачили безбедносно-политичку ситуацију у Јужној Србији превасходно кроз призму италијанске антијугословенске политике и њених експанзионистичких планова на Балкану.

Радикални антииталијански став обезбедио је орјунашким Акционим одредима Јужне Србије њихов најборбенији елемент. Курс римске владе која је у склопу своје антијугословенске политике сарађивала са ВМРО и албанским качачким покретом<sup>29</sup> на просторима Косова и Метохије и Македоније приближио је ОРЈУНИ српску ветеранску организацију Удружење четника за част и славу Отаџбине. Ова ветеранска организација окупљала је искусне учеснике герилских акција и ратова са простора Старе Србије. Током 1922 г. привучени радикалном антииталијанском реториком орјунашких гласила многи истакнути чланови четничке организације попут Косте Миловановића Пећанца и Илије Трифуновић Бирчанина прилазе ОРЈУНИ. Ове тенденције су 1923 г. добиле свој званичан облик потписивањем уговора о сарадњи ОРЈУНЕ и Удружења четника за славу и част отаџбине. Четнички покрет је усвојио идеологију ОРЈУНЕ и обезбедио акционим одредима најискуснији борбени елемент.<sup>30</sup> Орјунашки идеолози су са поносом истицали наклоност коју су четници ветерани показивали према њиховој организацији. Ово је најексплицитније изражено у чланку *Један нови успех Орјуне у Шумадији* у коме је аутор пренео говор Арсе Веселиновића четника ветерана из борби у Македонији и Топличком устанку

у више наврата је био мета напада активиста Косовског комитета, Цемијета, грчких националиста и албанских качака да би на послетку погинуо у атентату који су на њега извршила три члана ВМРО у Битољу 3. јула 1926 г.

<sup>28</sup> Василије Драгосављевић, *Идеје фашизма у Краљевини СХС: Организација југословенских националиста (1921-1929)*, Београд 2020, 254-255.

<sup>29</sup> Храбак, н. д., 13, 29, 51, 53, 59-60.

<sup>30</sup> Нусрет Шехић, *Четништво у Босни и Херцеговини (1918-1941)*, Сарајево 1971, 105.

који свом сину и млађим члановима четничке организациј поручује: “Ја сам са нарочитим осећањем поноса носио пушку, бомбу и каму и грубо сукнено четничко одело под којим је куцало срце за сваког Југословена, и сада када сам ево са једном ногом у гробу, мила моја Орјуно, предајем ти у редове јединца сина са аманетом, да остане веран твојој светој идеји до гроба, као што јој и ја остајем веран.”<sup>31</sup> Четници-ветерани у улози официра за обуку устројили су орјунашке Акционе одреде по моделу званичне војне организације по водовима четама и батаљонима. Функцију Великог Челника (главнокомандујућег Акционих одреда) вршио је у периоду 1924-1926 г. четнички војвода Илија Трифуновић Бирчанин. Иако су Акциони одреди имали своју униформу (светло плава кошуља, сиве панталоне, кратка црна шубара са пером)<sup>32</sup> и инсигније, из многобројних фотографија са свечаних смотри Акционих одреда види се да су чланови одреда усвојили добар део четничке иконографије (црне и сивозелене копоране, заставе са лобањом и укрштеним костима исл). Штампана гласила јужносрбијанске ОРЈУНЕ у више наврата истицале су личност војводе Косте Миловановића Пећанаца и његову улогу у предратној четничкој акцији у Македонији, његово вођство у Топличком устанку као и допринос у процесу ослобођења Јужне Србије 1918 г.<sup>33</sup> Сам Пећанац је у ауторском чланку *Зашто сам Југословен и за уједињење свих Јужних Словена*<sup>34</sup> детаљније образложио своју политичку трансформацију тј како се он као некадашњи српски четник -национални радник нашао на челу Акционих одреда ОРЈУНЕ. Пећанац открива да га је општа подршка хришћанског становништва (без обзира на његову националну оријентацију) коју је добијао током сукоба са османском жандармеријом и албанским качацама за време четничке акције у Македонији уверила у неопходност сарадње свих Јужних Словена у борби за њихово ослобођење. Ово уверење довело је до тога да Пећанац још током борби у Македонији 1904 г. постане присталица југословенске идеје тако да је прилазак ОРЈУНИ 1922 г. представљао, према његовим речима, природни наставак његовог политичког ангажовања.

Као главног експонента италијанског утицаја у Јужној Србији орјунаши су означили Џемијет – политичку странку која је заступала интересе Муслимана, Албанаца и Турака из Санцака, КиМ и Македоније. Вођство Џемијета чинили су феудални земљопоседници који су се борили за одржање

<sup>31</sup> Аноним, „Један нови успех Орјуне у Шумадији,“ *Победа* год V бр. 32, (тачан датум публикације нечитак - оквирно април –мај 1925).

<sup>32</sup> Darko Friš (2004), *Aktivnosti mestnega odbora ORJUNE v Mariboru v prvem letu delovanja*, *Studia Historica Slovenica* god. IV stev. 2/3, str. 508

<sup>33</sup> Аноним, „Коста Пећанац,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 4, 20. 3. 1927; Аноним, „Хероји нације,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 10, 22. 5. 1927.

<sup>34</sup> Коста Миловановић Пећанац, „Зашто сам Југословен и за уједињење свих Јужних Словена,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 7-8, 24. 4. 1927.



свог доминантног друштвеног и економског положаја тј за конзервацију феудалног система кроз политичку сардњу са НРС и Југословенском муслиманском организацијом и партиципацију у анти-југословенској коалицији под предводништвом фашистичке Италије.<sup>35</sup> Вођство Џемијета је помагало качачки покрет који је у савезу са ВМРО водио оружану борбу против снага безбедности Краљевине СХС са циљем сецесије КиМ и Македоније и прикључивања ових територија Албанији и Бугарској.<sup>36</sup> Из горе наведених разлога вођство ОРЈУНЕ класификовало је Џемијет и његове присталице као репрезенте страног етничког елемента, браниоце застарелих друштвених форми, сараднике племенских сепаратиста и клерикалаца и оруђе у рукама фашистичке Италије. Чланство орјунашких Акционих одреда на овим територијама долазило је већином из редова Удружења четника за слободу и част Отаџбине, тако да су напади орјунаша на чланство Џемијета добили карактер наставка ратних сукоба између српских, османских и бугарских парамилитаристичких одреда који су започели почетком двадесетог века.<sup>37</sup> У низу ових сукоба по броју страдалих издваја се напад Акционих одреда на присталице Џемијета у Косовској Митровици 19. августа 1923 г. током гласања на општинским изборима. Револтирани убиствима орјунашких вођа Јована Миховића и Михајла Рељића приликом напада качачких чета на Косовску Митровицу и Битољ<sup>38</sup> чланови Акционог одреда из Косовске Митровице подпомогнути орјунашима из Приштине и Скопља напали су предизборни митинг Џемијета и ватреним и хладним оружијем ликвидирали 14 учесника митинга.<sup>39</sup> Поред тога што се на унутрашњем плану ангажовала на сузбијању качачке акције ОРЈУНА је са великом пажњом пратила потезе италијанске владе у Албанији што се може јасно уочити из садржаја чланака попут *Албанско питање*,<sup>40</sup> *Пред Мусолинијев подвиг на Балкану*<sup>41</sup> и *Натезање са Мусолинијем*.<sup>42</sup> Аутори чланака слагали су се у оцени да склапање Тиранског пакта представља учвршћивање италијанског утицаја на источном Јадрану, као и извор опасности по Краљевину СХС. Орјунашки идеолози су сматрали да ће

<sup>35</sup> Храбак, н. д., 149-151.

<sup>36</sup> Исто, 149.

<sup>37</sup> Роберт Герварт, Џон Хорн, *Рат у миру; Паравојно насиље у Европи после Првог светског рата 1918-1923*, Београд 2013, стр. 238.

<sup>38</sup> Нико Баргуловић, *Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ: Историјат југословенског омладинског покрета*, Сплит 1925, 103, 119.

<sup>39</sup> Храбак, н. д., 191-193.

<sup>40</sup> Аноним, „Албанско питање“, *Победа* год VII бр. 9, (тачан датум публикације нечитак - оквирно фебруар-март 1927).

<sup>41</sup> Аноним, „Пред Мусолинијев подвиг на Балкану“, *Победа* год VII бр. 10, (тачан датум публикације нечитак оквирно фебруар-март 1927).

<sup>42</sup> Аноним, „Натезање са Мусолинијем“, *Победа* год VII бр. 17, 29. 4. 1927.

Италија свој утицај у Албанији наставити да користи ради подизања нових побуна качака у Старој Србији (КиМ и Македонији) како би добила дипломатски изговор за напад на Краљевину СХС. И ако је начелни став ОРЈУНЕ био да Краљевина СХС треба да помогне независност Албаније и спречи трансформацију ове државе у италијанску колонију анонимни аутори чланка наглашавали да би поједине територије албанске државе требало припојити Великој Југославији. И ако у гореспоменутим чланцима није прецизирано које територије су тачно територије у питању на основу карте која је одштампана на насловној страни листа *Југославија* гл. гласила београдског одбора ОРЈУНЕ може се закључити да је реч о областима Скадра и Дебарске Малесије.<sup>43</sup> Да гресивни став ОРЈУНЕ према Албанији није остао само на нивоу теоријских разматрања говоре и извештаји италијанских обавештајца који су током јануара 1929 г. упозоравали свој генералштаб да је ОРЈУНА издала циркуларно обавештење свом чланству да се у најскорије време очекује избијање рата између Италије и Француске у који ће се као француски савезник укључити и Краљевина Југославија и да је улога ОРЈУНЕ у том сукобу да оружаним акцијама (које планира један од вођа јужносрбијанске ОРЈУНЕ војвода Коста Миловановић Пећанац) изазове нереде у Далмацији и Албанији.<sup>44</sup> Италијанска агентура је наглашавала податак да ОРЈУНА (која је након 1929 г. наставила да функционише под именом Народне одбране) поседује 70 000 комада ватреног оружја које ће на пролеће бити употребљено против Италије.<sup>45</sup>

Челници јужносрбијанске ОРЈУНЕ заузели су нешто амбивалентнији став према активностима ВМРО. У многобројним чланцима у орјунашкој штампи дата је оштра критика рада македоствујушких. Аутори чланака оцењивали су да се под утицајем страног фактора и корумпираног вођства ВМРО из револуционарног покрета за слободу Јужних Словена трансформисала у криминалну организацију која се издржава кријумчарењем, пљачком и терором. Челници ВМРО Александар Протогеров и Тодор Александров апострофирани су као безкарактерни политички опортунисти који су покретани искључиво материјалним мотивима. Према орјунашима ова двојица вођа ВМРО започели своју каријеру као плаћеници Вилхелма II Хоенцолерна да би касније прешли у службу фашистичке Италије<sup>46</sup> те да би се на послетку ставили на располагање Коминтерни и СССР.<sup>47</sup>

<sup>43</sup> *Југославија* (Београд) год I бр. 14, 1. 12. 1927, стр. 1.

<sup>44</sup> Историјски архив Словеније (ИАС), SIAS 1931, 935-600-12 документ: *Материјал горичке квестуре о Орјуни* (извештај од 22.1.1929)

<sup>45</sup> ИАС, SIAS 1931, 935-600-12 документ: *Материјал горичке квестуре о Орјуни* (извештај од 26.1.1929)

<sup>46</sup> Коста Тодоров, „Македонска организација,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 7-8, 24. 4. 1927.

<sup>47</sup> Аноним, „Један омладински покрет,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 1, 11. 2. 1927.

Са друге стране у многим чланцима истакнуте вође јужносрбијанске ОРЈУНЕ попут Косте Миловановића Пећанца позивале су на историјско помирење са бугарским народом и нудили су амнестију активистима ВМРО под условом да положе оружје и признају југословенску државу.<sup>48</sup> Ово двогласје у ставовима ОРЈУНЕ према Бугарској и ВМРО имало је своју позадину у фундаменту орјунашке идеологије – теорији интегралног југословенства. Наиме, почетком 20-их година најпре у појединим чланцима у орјунашкој штампи попут *На Софију*,<sup>49</sup> *Нове опасности*<sup>50</sup> а затим и у брошури Фрање Малина *Југословенство кроз историју*<sup>51</sup> орјунашки идеолози постављају теорију да Бугари представљају једно од племена јединственог југословенског народа које се стицајем историјских околности, под утицајема страних сила и злонамерних појединаца удалило од југословенског етноса. Вођство јужносрбијанске ОРЈУНЕ дало је свој допринос овим историјским конструкцијама истичући да су управо велике личности из бугарске историје попут Светог Климента, Светог Наума и цара Самуила били први покретачи југословенске националне идеје.<sup>52</sup> Ову теорију октроисао је 1925. г. председник Директоријума ОРЈУНЕ Љубо Леонтићу чланку под насловом *Југославени-Јужни Словени-Југословени*. Уједињење бугарског племена са остатком југословенског народа Леонтић је представио као циљ који ће бити остварен после тријумфа идеологије интегралног југословенства у Краљевини СХС.<sup>53</sup> Највећи допринос даљем развоју теорије о Бугарима као једном од племена јединственог југословенског народа дали су чланови јужносрбијанског обласног одбора ОРЈУНЕ чланцима *Искрена реч*,<sup>54</sup> *Бугарска и Југославија*<sup>55</sup>, *Зашто сам Југословен и за уједињење свих Јужних Словена*<sup>56</sup> и *Мисија Јужносрбијанско-македонске Орјуне и Бугарско Југословенство*<sup>57</sup> објављеним у свом гласилу *Југославија*.

<sup>48</sup> Коста Миловановић Пећанац, „Зашто сам Југословен и за уједињење свих Јужних Словена“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 7-8, 24. 4. 1927; Аноним, „Отворено писмо ђенерал-мајору Протогерову“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 4, 20. 3. 1927; Аноним, „Бугарска и Југославија“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 5, 27. 3. 1927.

<sup>49</sup> Аноним, „На Софију“, *Орјуна* (Загреб) год. I бр. 9, 14. 6. 1923.

<sup>50</sup> Аноним, „Нове опасности“, *Орјуна* (Загреб) год. I бр. 10, 21. 6. 1923.

<sup>51</sup> Фрањо Малин, *Југословенство кроз историју: Фрагменти*, Сплит 1925, 20.

<sup>52</sup> Аноним, „Идеја уједињења свих Јужних Словена као савремени проблем“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 10, 22. 5. 1927.

<sup>53</sup> Љубо Леонтић, „Југославени – Јужни Словени – Југословени“, *Видовдан*, год IV бр. 21, 30. 5. 1925.

<sup>54</sup> Аноним, „Искрена реч“, *Југославија* (Скопље) год I бр.3, 28. 2. 1927.

<sup>55</sup> Аноним, „Бугарска и Југославија“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 5, 27. 3. 1927.

<sup>56</sup> Коста Пећанац, „Зашто сам Југословен и за уједињење свих Јужних Словена“, *Југославија* (Скопље) год I бр.7-8, 24. 4. 1927.

<sup>57</sup> Аноним, „Мисија Јужносрбијанско-македонске Орјуне и Бугарско Југословенство“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 10, 22. 5. 1927.

Стари и актуелни конфликти умногоме су отежавали пропагандни рад јужносрбијанске ОРЈУНЕ чија би круна требала да буде унификација Краљевине СХС и Бугарске у Велику Југославију. Из полемика које је скопљанска *Југославија* водила са штампаним гласилима ВМРО - листовима *Македонија* из Софије и *Македонска Трибуна* из Индијанополиса јасно је да су идеолози македонствујушких посматрали орјунаше као „плаћенике београдске владе“ и „српске шовинисте“<sup>58</sup> који под плаштом интегралног југословенства воде српску политику, промовишу српску традицију и остварују српске националне интересе.<sup>59</sup> Чак и сами орјунаши су у чланцима попут *Македонствујушцима*<sup>60</sup> *Искрена реч*,<sup>61</sup> *Отворено писмо генерал-мајору Протогерову*<sup>62</sup> невољно признавали да југословенско-бугарске односе оптрећују многобројни сукоби (Сливница, Брегалница и терористичко деловање ВМРО) али да они не губе наду у уједињење. Са тим циљем идеолози јужносрбијанске ОРЈУНЕ наставили су да пласирањем историјских конструкција романтизују српско бугарске односе истичући да два народа сарађују у заједничкој борби за ослобођење још од времена Првог српског устанка,<sup>63</sup> да су сарађивали и током четничке акције у Македонији (пример војводе Мицка и Дамјана Груева)<sup>64</sup> а да је круну њихове заједничке борбе представљао Први балкански савез и победа над заједничким непријатељем у Првом балканском рату.<sup>65</sup> Као главни виновник прекида ове успешне сарадње и свих српско-бугарских сукоба до којих касније дошло означен је бугарски владар Фердинанд Кобург који је у орјунашким листовима апострофиран као „пустолов у туђинској служби“<sup>66</sup> и пангерманиста тј главни заступник немачког „Drang nach Osten“,<sup>67</sup> Да би превазишли објективно политичко стање орјунашки

<sup>58</sup> Аноним, „На провокације Македонствујушких“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 11, 8. 6. 1927.

<sup>59</sup> Аноним, „Отворено писмо г. Г. Кулишеву“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 10, 22. 5. 1927.

<sup>60</sup> Аноним, „Македонствујушцима“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 3, 28. 2. 1927.

<sup>61</sup> Аноним, „Искрена реч“, *Југославија* (Скопље) год I бр.3, 28. 2. 1927.

<sup>62</sup> Аноним, „Отворено писмо генерал-мајору Протогерову“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 4, 20. 3. 1927.

<sup>63</sup> Георгиј Капчев, „Идеја уједињења свих Јужних Словена као савремени проблем“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 5, 27. 3. 1927.

<sup>64</sup> Аноним, „Македонствујушчи и Југословенство“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 12, 1. 8. 1927.

<sup>65</sup> Георгиј Капчев, „Идеја уједињења свих Јужних Словена као савремени проблем“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 6, 3. 4. 1927.

<sup>66</sup> Георгиј Капчев, „Идеја уједињења свих Јужних Словена као савремени проблем“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 6, 3. 4. 1927.

<sup>67</sup> Аноним, „Македонствујушчи и Југословенство“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 12, 1. 8. 1927.

идеолози пласирали су у чланцима *Мисија Јужносрбијанско-македонске Орјуне и Бугарско Југословенство*<sup>68</sup> и *Идеја уједињења свих Јужних Словена као савремен проблем*<sup>69</sup> тезу да већина бугарског народа окупљеног око Аграрне партије Александра Стамболијског жели уједињење са Краљевином СХС, док мањина окупљена око династије Кобурга зарад личних амбиција (останка на власти) и пангерманске оријентације води антијугословенску политику са ослонцем на Италију и Мађарску. Државни преврат у Бугарској 1923 г. у коме је убијен Александар Стамболијски орјунашка штампа је испратила чланцима *На Софију*<sup>70</sup> и *Нове опасности*<sup>71</sup> у којима је овај догађај окарактерисан као дестабилизација Балкана тј. “васкрс антисловенске Бугарске“ који треба спречити тако што би војска Краљевине СХС ушла на територију Бугарске и вратила на власт Аграрну партију. Орјунашка штампа је кроз чланке *Крвник Југословенства*<sup>72</sup> и *Отворено писмо генерал-мајору Протогерову*<sup>73</sup> жучно критиковала рад Цанкова и ВМРО који су обарањем режим Стамболијског удаљили бугарски народ од југословенског концепта и предали га диктатури германофилских кругова окупљених око династије Кобурга. Орјунаши су и поред тога настојали да пацификују активисте ВМРО наглашавајући да је борба за самосталну Македонију неостварив подухват будући да је њена територија подељена између четири државе<sup>74</sup> и нудећи им амнестију ако се измире са југословенском државом и прихвате југословенску националну идеју. И ако су били спремни на овакве уступке орјунаши су наглашавали да никада неће дозволити обнову бугарске црквене организације и школа на бугарском језику јер се ти захтеви налазе у колизији са орјунашком политиком националног и државног унитаризма.<sup>75</sup> Признајући да се на власти у Бугарској налази антијугословенски оријентисан режим орјунашки идеолози покушавали су да владајућим круговима Бугарске и активистима ВМРО предоче предности уласка Бугарске у Велику Југославију стављајући у изглед прикључења овој држави свих територија које је Бугарска изгубила у Другом Балканском и

<sup>68</sup> Аноним, „Мисија Јужносрбијанско-македонске Орјуне и Бугарско Југословенство,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 10, 22. 5. 1927.

<sup>69</sup> Георгиј Капчев, „Идеја уједињења свих Јужних Словена као савремени проблем,“ *Југославија* (Скопље) год I бр.10, 22. 5. 1927.

<sup>70</sup> Аноним, „На Софију,“ *Орјуна* (Загреб) год I бр.9, 14. јун 1923.

<sup>71</sup> Аноним, „Нове опасности,“ *Орјуна* (Загреб) год I бр.10, 21. јун 1923.

<sup>72</sup> Аноним, „Крвник Југословенства,“ *Југославија* (Скопље) год I бр.7-8, 24. 4. 1927.

<sup>73</sup> Аноним, „Отворено писмо генерал-мајору Протогерову,“ *Југославија* (Скопље) год I бр.4, 20. 3. 1927.

<sup>74</sup> Аноним, „Македонствујущи и Југословенство,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 12, 1. 8. 1927.

<sup>75</sup> Аноним, „Византолози делегати Бугарске и Југославија,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 10, 22. 5. 1927.

Првом Светском рату. Ове тенденције највидљивије су у чланцима попут *Наша реч*<sup>76</sup> и *Македонствујушцима*<sup>77</sup> у којима су орјунашки идеолози отворено позивали на унификацију две државе за којом би уследила акција припајања Солуна и Трачког приморија Великој Југославији. У том смислу карактеристичан је завршни део чланка *Синовима нашега Југа* објављеног у првом броју листа *Југославија* у коме аутор завршавајући своје обраћање активистима ВМРО наводи: „Наши путеви су и ваши. Они воде од Солуна ка Владивостоку! Од Трста ка Варни! Од Варне ка Марибору – а сви кроз наш стоички престони Београд.“<sup>78</sup> На основу података које даје карта одштампана на насловној страни листа *Југославија* гл. гласила београдског одбора ОРЈУНЕ може се видети да је ОРЈУНА “бугарском племену југословенског народа“ по унификацији стављала у изглед повратак Добруце као и територија у Источној Тракији које је Бугарска изгубила 1913 г. у корист Румуније и Турске.<sup>79</sup>



Карта Велике Југославије - лист *Југославија* (Београд) год I бр. 14, 1. 12. 1927, стр.1 (фонд НБС)

Вођство ОРЈУНЕ са пажњом је пратило развој политичке ситуације Грчкој упозоравајући јавност да власти ове суседне (и формално пријатељске) државе учествују у дестабилизацији Јужне Србије кроз логистичку подршку

<sup>76</sup> Аноним, „Наша реч,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 9, 8. 5. 1927.

<sup>77</sup> Аноним, „Македонствујушцима,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 3, 28. 2. 1927.

<sup>78</sup> Аноним, „Синовима нашег југа,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 1, 11. 2. 1927.

<sup>79</sup> *Југославија* (Београд) год I бр. 14, 1. 12. 1927, стр. 1.

терористичким акцијама ВМРО.<sup>80</sup> Поред тога идеолози јужносрбијанске ОРЈУНЕ показивали су велико интересовање за судбину србофоног становништва Егејске Македоније тј. територије ширег залеђа Солуна које је после Балканских ратова ушло у састав Краљевине Грчке. Питање србофоног становништва Егејске Македоније најдетаљније је разматрано на страницама недељног листа *Јужна звезда: Орган искрених пријатеља културног напретка и потпуног уједињења нашег народа* који је издавао Спасоје Хаџи Поповић (потомак српске свештеничке породице из Лерина) испред битолског одбора ОРЈУНЕ. У чланцима попут *Глас наше браће под Грцима*<sup>81</sup> и *Народним посланицима братске нам Краљевине Срба Хрвата и Словенаца*<sup>82</sup> аутори су упозоравали јавност Краљевине СХС да грчке власти репресивним мерама спроводе асимилацију 600 000 југословена у солунском залеђу и апелују на прикључење Лерина, Водена, Гуменце и Бера југословенској држави. У листу *Јужна звезда* постојала је стална рубрика *Из живота наше браће под Грцима* у којој су у периоду 1922-1926 г. доношени редовни извештаји о различитим асимилаторским потезима грчких власти као што су забрана употребе српског језика, брисање ћириличних натписа са споменика и забрана давања српских имена новорођеној деци. Из ставова које је изнео анонимни аутор чланка *Наша браћа на југу*<sup>83</sup> закључује се да су орјунаши србофоно становништво Егејске Македоније сматрали саставним делом југословенског националног корпуса. У овом чланку аутор је упознавао јавност да је добио обавештења да грчке власти спроводе терор над југословенским становништвом Егејске Македоније путем незаконите конфискације имовине и присилне депортације у Бугарску. У наставку чланка аутор је у форми претње упозоравао грчке власти да прекину са овом праксом инсинуирајући да ће ова територија пре или касније ући у састав југословенске државе. Аспирације орјунашких идеолога на подручје Егејске Македоније су још експлицитније изражене у заглављу орјунашког листа *Југославија* из Скопља у коме је наведен предлог ОРЈУНЕ владајућим круговима Бугарске да уместо борбе око Македоније започну преговоре о заједничкој акцији против Грчке са циљем освајања Дедеагача и Солуна (тј трачког беломорског приморија и Егејске Македоније).<sup>84</sup> Претензије

<sup>80</sup> Аноним, „Политички преглед,“ *Југославија* (Скопље) год I бр. 4, 20. 3. 1927. Тврдње челника ОРЈУНЕ биле су истините. Грчка војска пружала је обавештајну и политичку подршку активистима ВМРО у њиховим покушајима да подигну устанак пробугарски оријентисаног становништва у битолском и тиквешком округу. Види - Тасић, н. д., 174-175.

<sup>81</sup> Аноним, „Глас наше браће под Грцима,“ *Јужна звезда* год. I бр. 17, 26. 7. 1922.

<sup>82</sup> Аноним, „Народним посланицима братске нам Краљевине Срба Хрвата и Словенаца,“ *Јужна звезда* год. I бр. 34, 30. 11. 1922.

<sup>83</sup> Аноним, „Наша Браћа на југу,“ *Победа* год V бр. 24, 27. 3. 1925.

<sup>84</sup> *Југославија* (Скопље) год I бр. 2, 20. 2. 1927.

орјунашких идеолога на територију Краљевине Грчке најексплицитније су презентоване у виду карте која је одштампана на насловној страни листа *Југославија* гл. гласила београдског одбора ОРЈУНЕ на којој је приказано да у састав Велике Југославије улази поред Егејске Македоније и целокупно Трачко приморије, као и делови северне Тесалије.<sup>85</sup>

Током свог краткотрајног постојања и деловања на подручју Јужне Србије (1922-1929 г.) ОРЈУНА је оставила значајан политички легат у овом делу југословенске државе. Орјунашки Акциони одреди су својим акцијама против качака и Џемијета одиграли значајну улогу у пацификацији ових територија и сузбијању албанског сепаратизма. Орјунашка пропаганда усмерена према пробугарски оријентисаном становништву и активистима ВМРО допринели су да део бугарских максималиста напусти терористичку праксу и прихвати југословенску државу и југословенски национални идентитет.<sup>86</sup> Политика сарадње и политичке толеранције међу југословенски оријентисаним становништвом коју је прва пласирала ОРЈУНА манифестовала се и током 30-их година у доминацији југословенски оријентисаних странака (Југословенске националне странке и Југословенске радикалне заједнице) на овом подручју. Захваљујући раду редакције *Јужне Звезде* и битолске ОРЈУНЕ шира јавност се по први пут упознала са нерешеним питањем српске националне мањине у Егејској Македонији (коме до данас није поклоњена довољна пажња). Концепт Велике Југославије тј планови о проширењу југословенске државе путем уједињења са Бугарском и прикључивања делова територија Албаније и Грчке које је осмислила и промовисала јужносрбијанска ОРЈУНА наставио је да егзистира на политичкој сцени Краљевине Југославије и током 30-их година. Заступници овог концепта долазили су из редова ванпарламентарних политичких организација које су баштиниле идеолошки легат ОРЈУНЕ попут Југословенске акције, Борачке организације Југославије и Југословенског народног покрета Збор.<sup>87</sup> Преко орјунаша који су пришли шестојануарском режиму идеја Велике Југославије пронашла је своје место и у спољнополитичким концепцијама Југословенске националне странке и Југословенске радикалне заједнице<sup>88</sup> – партија које су доминирале политичком сценом Краљевине Југославије током 30-их година.

<sup>85</sup> *Југославија* (Београд) год I бр.14, 1. 12. 1927, стр.1

<sup>86</sup> Средином 1925 г. неколико војвода ВМРО (Стојан Мишев, Глигор Циклев, Мита Соколарски и Мина Станковић) напустило је организацију, прихватило југословенску националну и државну концепцију и ставило се са својим људством на располагање властима Краљевине СХС. Види – Јовановић, н. д., 176.

<sup>87</sup> Василије Драгосављевић, н. д., 274-275; Василије Драгосављевић, *Друга Европа и Краљевина Југославија: ЈНП Збор (1934-1941)*, Нови Сад 2021, 55-56.

<sup>88</sup> Милан Јовановић Стоимировић, *Дневник 1936-1941*, Нови Сад 2000, 190.



### Необјављени извори:

Историјски архив Словеније

- SI AS 1931

Штампа:

- лист *Видовдан* (Нови Сад)

- лист *Југославија* (Београд)

- лист *Југославија* (Скопље)

- лист *Јужна Звезда* (Битољ)

- лист *Орјуна* (Загреб)

- лист *Победа* (Сплит)

### Литература:

Бартуловић Нико, *Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ: Историјат југословенског омладинског покрета*, Сплит 1925.

Васиљевић Ђорђе, *ВМРО и Србија 1893-1934*, Београд 1992.

Герварт Роберт, Хорн Цон, *Рат у миру; Паравојно насиље у Европи после Првог светског рата 1918-1923*, Београд 2013.

Глигоријевић Бранислав, Организација југословенских националиста (ОРЈУНА), *Историја 20. века: Зборник радова V*, Београд 1963, 316-396.

Драгосављевић Василије, *Друга Европа и Краљевина Југославија: ЈНП Збор (1934-1941)*, Нови Сад 2021

Драгосављевић Василије, *Идеје фашизма у Краљевини СХС: Организација југословенских националиста (1921-1929)*, Београд 2020.

Ђорђевић Младен, Организација југословенских националиста (ОРЈУНА), *НСПМ Vol. XII бр 1-4*, Београд 2006, 187-219.

Јовановић Владан, *Југословенска држава и Јужна Србија 1918-1929: Македонија, Санџак, Косово и Метохија у Краљевини СХС*, Београд 2002.

Јовановић Стоимировић Милан, *Дневник 1936-1941*, Нови Сад 2000.

Тасић Дмитар, *Рат после рата: Војска краљевине Срба Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и Македонији 1918-1920*, Београд 2008.

Friš Darko (2004), *Aktivnosti mestnega odbora ORJUNE v Mariboru v prvem letu delovanja*, *Studia Historica Slovenica* god. IV stev. 2/3, 507-527.

Храбак Богумил, *Цемијет: Организација Муслимана Македоније, Косова, Метохије и Санџака*, Београд 2003.

Шехић Нусрет, *Четништво у Босни и Херцеговини (1918-1941)*, Сарајево 1971.

*Summary***Vasilje Dragosavljević****ORGANIZATION OF YUGOSLAV NATIONALISTS  
IN SOUTHERN SERBIA (1921-1929)**

The subject of this article is the activities of the Organization of Yugoslav Nationalists (ORJUNA) in the territory of Southern Serbia in the period 1922-1929. The paper reconstructs the process of building the organizational structure of ORJUNA in South Serbia, as well as the ideological motivation and daily political activity of its membership in this area. The central theme of the work is the relationship of ORJUNA towards terrorist organizations - the Kosovo Committee and the Internal Macedonian Revolutionary Organization (VMRO) and the claims of neighboring countries, primarily Italy, Bulgaria and Albania, on the territory of Southern Serbia. Special attention is paid to the actions of the ORJUNA militia (the so-called Action Squads) and the conflicts of this paramilitary formation with the Albanian separatists - Kaçacs and supporters of Jamiyet. We have analyzed in detail the ideological background of the propaganda work of the South Serbian ORJUNA aimed at winning VMRO activists and the Bulgarian ruling circles for the concept of uniting all South Slavs. In the final part of the article we have presented ORJUNA's propaganda work among the Slavic-speaking population of Aegean Macedonia, as well as expansionist plans at the expense of Greece and Albania.